

วิเคราะห์องค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัตถุปมสูตร

An Analysis of the Elements of Being Noble One in Vatthūpama Sutta

¹พระครูภาวนาธีรารคุณ (ธรรมชาติ), ²พระเทพวัชรจารย์,

³พระมหาอดิเดช สติวโร และ⁴อธิเทพ ผาธา

¹Phrakhrupawwanateerawarakun (Thammachad), ²Phra Debvajracarya,

³Phramaha Adidej Sativaro and⁴Athithep Phatha

^{1,2,3,4}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3,4}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkomrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6401201064@mcu.ac.th

Received: August 31, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญในวัตถุปมสูตร 2) เพื่อศึกษาองค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัตถุปมสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการเป็นอริยบุคคลในวัตถุปมสูตรเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร แหล่งข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) วัตถุปมสูตรปรากฏในโครงสร้างพระไตรปิฎก เป็นพระสูตรว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้าสาระสำคัญระบุอุปกิเลส 16 ชนิดเป็นอุปสรรคขัดขวางจิตไม่ให้พัฒนา จึงอุปมาจิตมีอุปกิเลสเหมือนผ้าสกปรกนำไปย้อม กับจิตบริสุทธิ์เหมือนผ้าสะอาดนำไปย้อม ผลที่ได้มีความแตกต่าง เมื่อจิตมีอุปกิเลส จึงต้องรู้ชัด เพียรละแล้วเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย สลัดทิ้ง จิตตั้งมั่น ปฏิบัติตนดำรงอยู่ไม่ขัดต่อมรรคแปดพรหมวิหารธรรมไปทั่วทิศ เกิดมีวิชารู้ทั่วดับอวิชชา ชั้นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลจนหลุดพ้นทุกข์ 2) องค์คุณเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติพัฒนาให้เป็นอริยบุคคล สติปัญญา 4 ทำหน้าที่เพื่อความรู้ชัด ไตรสิกขาทำความถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญาให้สมบูรณ์บริสุทธิ์ ขัดเกลากิเลสโดยเจริญทานเพื่อข่มกิเลสให้สงบ รวมจิตเป็นหนึ่งเดียวเกิดฌาน 1-4 เป็นฐาน ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา ไขมรรคในอริยบุคคลดับอุปกิเลส 16 3) ก่อเกิดคุณค่าความเป็นอริยบุคคล คือ เมื่อปฏิบัติตามจะพัฒนายกจิตบุุชุนให้เป็นผู้มีจิตใจสูง จากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ดีที่เคยชินเป็นนิสัยให้เกิดความบริสุทธิ์ เป็นฐานต่อให้การพัฒนาด้านการปฏิบัติภาวนาขั้นสูง มีสมถภาวนาเป็นฐาน ทำให้แจ้งด้วยวิปัสสนาภาวนา นำอุปกิเลสออกจากกมลสันดานที่ฝังลึกในจิต ใช้ภาวนามยปัญญาจัดการทำให้มีปัญญาสมบูรณ์วิชาเกิดขึ้น ทำลายอวิชชาดับสูญไป นำไปสู่คุณค่าทางปัญญาของอริยบุคคล ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นอริยบุคคล จึงเกิดจากการรู้จักอุปกิเลส รู้จักควบคุม รู้วิธีสลัดทิ้ง รู้วิธีละอุปกิเลสในจิตตนเอง

คำสำคัญ: คุณค่าองค์คุณ; อริยบุคคล; วัตถุปมสูตร

Abstract

This Article aimed to 1) study the structure and essence of Vatthūpama Sutta. 2) study the factor of virtue of Being Noble One in Vatthūpama Sutta. 3) analyze the value of virtue factor to attainment of Being Noble One in Vatthūpama Sutta. It is a documentary research. that the researcher has studied and researched from sources such as Tipitaka, commentaries, books and thesis. Analyze data and present descriptive research results.

The research results were found as follows: 1) the process of physical, physical, verbal refining in the life of the layman. It is a shield to prevent yourself from violating the 10 unwholesome actions or not tainting your mind by violating the precepts. And the virtue of enlightenment is the Being Noble One of the monks in the material sutra. There are 16 types of defilements. It is an obstacle to development that leads to enlightenment. Therefore, one has to let go of defilements in body, speech and mind in order to attain nirvana. 2) Value of virtue and defilements in meditation. It can be concluded that the state of meditation can be classified into 4 categories: 1) reaching a high level of concentration 2) Lanivana 3) Eliminating defilements, knowing that what arises from introspection is “The Threefold Knowledge means knowledge that will eliminate ignorance until attainment in the end. and 3) self-worth when leading you to develop into the current Being Noble One. Summarize that Kindness Civilizer is known as the character of Suphavamokkha. The Compassion Civilizer is known as the character of the sphere of infinity of space. The Sympathetic Joy Civilizer is known as the character of the sphere of infinity of consciousness. The Equanimity Civilizer is known as the character of the sphere of nothingness. The Four Boundless Sublime States of Mind Civilizer is an Appamaññā in every respect, able to be the one who completes all the good morals.

Keywords: The Factor; Virtue of Being Noble One; Vatthūpama Sutta

บทนำ

ชีวิตผู้คนบนโลกใบนี้ผ่านการเรียนรู้ในตนเองตั้งแต่ลืมตาดูโลก ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติแวดล้อมรอบตัว การเรียนรู้นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจ ทางด้านร่างกายภายใต้การเรียนรู้นั้น ย่อมมีอุปสรรคเป็นเครื่องทดสอบอยู่เสมอ ผลการทดสอบทำให้เกิดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตที่แกร่งขึ้น สอดแทรกตนเองขึ้นมาภายใต้ภาวะสังคมที่แก่งแย่งวุ่นวาย ภายใต้การเรียนรู้นั้นเมื่อการเรียนรู้ นำมาปฏิบัติผ่านการทดสอบแล้ว จึงเกิดเป็นแนวคิดไปสู่รุ่นต่อรุ่น ถ้ายทอดความดีงามส่งต่อกลายเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ การนับถือ เกิดความศรัทธาที่มีรากฐานจากความเชื่อทางจารีตประเพณี ความเชื่อทางธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวด้านจิตใจของคนในเวลามีปัญหาชีวิต เช่นพิธีการอาบน้ำล้างบาป เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย (ไทยออนทัวร์, 2563) ต่อประเด็นความเชื่อที่ถูกอธิบายว่า น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถชำระล้างบาปผ่านการชำระล้างร่างกายได้

วัตถุประสงค์ ระบุแนวคิดผ่านตัวบท อุปกิเลส 16 ชนิด อภิขณาวิสมโลภะ ความโลภไม่สม่าเสมอ เป็นความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของผู้อื่น, พยาบาท ความคิดปองร้ายผู้อื่น, โภชะ ความโกรธ, อุปนาคะ ความผูกโกรธ, มักษะ ความลบหลู่คุณท่าน, ปฬาสะ ความตีเสมอ, อิสสา ความริษยา, มัจฉริยะ ความตระหนี่, มายา มารยา, สาถยะยะ ความโอ้อวด, ถัมภะ ความหัวดี, สารัมภะ ความแข่งดี, มานะ ความถือตัว, อติมานะ ความดูหมิ่นเขา, มหะ ความมัวเมา, ปมาทะ ความประมาท เหล่านี้เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาให้จิตบริสุทธิ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/71/63-64)

การชำระจิตภายในสู่การกระทำอันสมควรภายนอก เสมือนจิตเปรียบเทียบกับผ้าข้อม โดยหากผ้าข้อมที่เป็นผ้าเปื้อนสกปรกนำไปข้อมสี ผลที่ได้นั้นก็จะได้อ้อมสีที่ไม่สวยสดใสมีตำหนิ เปรียบได้กับจิตที่มีอุปกิเลสครอบงำ ก็จะทำให้จิตนั้นมัวหมองไม่พัฒนา ตรงกันข้ามหากผ้าข้อมเป็นผ้าสะอาดนำไปข้อมสี ผลที่ได้อ้อมสีที่สวยสดใสไม่มีตำหนิ เปรียบได้กับจิตที่ไม่มีอุปกิเลสครอบงำ จิตนั้นบริสุทธิ์จึงเหมาะแก่การพัฒนาไปสู่การเป็นอริยบุคคลหมดสิ้นอุปกิเลสดับสิ้นโดยสิ้นเชิงจึงเป็นการชำระล้างบาปที่ทำให้เกิดขึ้นได้จริง มีเหตุ มีผลจึงเป็นการเปรียบเทียบเป็นการอาบน้ำตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนา (มติชนออนไลน์, 2556) เหตุการณ์หักล้างเหตุผลเหล่านี้ปรากฏในวัฏฏปมสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/70-80/62-69)

พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนาแก่เหล่าพุทธสาวก ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี พราหมณ์ที่อยู่บริเวณนั้นสามารถได้ยินได้ การได้ยินนั้นในเวลาต่อมาจึงเป็นคำถาม-อธิบายในตอนท้ายพระสูตรของการชำระล้างบาปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื้อหาพระสูตรระบุการอธิบายอุปสรรคอุปกิเลส 16 ชนิดที่ทำให้จิตมัวหมองเมื่อถูกกิเลสจรมารครอบงำ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาถึงเหตุที่มีอุปกิเลส 16 ชนิดที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาจิตให้เป็นอริยบุคคล พระพุทธองค์ตรัสกระบวนการจัดการกับอุปกิเลส 16 ชนิด อุปกิเลส หมายถึงกิเลสที่จรมารด้วยอำนาจโลกะ โทสะ โมหะ แล้วทำให้จิตปกติเดิมทำให้มัวหมอง (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/71/261)

อุปกิเลสทั้ง 16 ชนิดเป็นอุปกิเลสแห่งจิตเมื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงโดยแยกคายทั้งหมดแล้ว จึงเพียรละ ผลจากการละได้แล้วนั้นจึงทำให้เหล่าพระภิกษุทั้งหลายจะมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ที่หมายถึง พระอริยบุคคล 4 คู่ 8 บุคคล ได้แก่พระโสดาบัน, บุคคลทำให้แจ้งโสดาปัตติผล, พระสกทาคามี, บุคคลทำให้แจ้งสกทาคามีผล, พระอนาคามี, บุคคลทำให้แจ้งอนาคามีผล, พระอรหันต์, บุคคลทำให้แจ้งอรหันต์ผล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 36/207/229) เหตุที่สละคาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งจิตได้แล้วรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม มีความปรารถนา เกิดปีติตามมา กายสงบ เมื่อสงบแล้วเสวยสุข ทำให้จิตตั้งมั่น ยกจิตสู่การพิจารณาตามความเป็นจริงตามกระบวนการวิปัสสนาภาวนาพิจารณาแยกแยะ ประโยชน์ คุณ โทษในศีล ธรรม ปัญญา พิเคราะห์ธรรมที่ไม่เป็นอันตรายแก่มรรค ผล แล้วเจริญเมตตาภาวนาให้จิตแผ่ไปทั่วทิศ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวรไม่เบียดเบียน อุปกิเลสละได้หมดสิ้นด้วยมรรค โสดาปัตติมรรคละกิเลสได้ 6 ชนิดคือ มกขะ, ปฬาสะ, อิสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาถะเยยะ, อนาคามีมรรคละกิเลสได้ 4 ชนิดคือ พยาบาท, โภชะ, อุปนาหะ, ปมาทะ, อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 4 ชนิดคือ อภิชฌาวิสม โภชะ, พยาบาท, โภชะ, อุปนาหะ, มกขะ, ปฬาสะ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/164-165) เหล่านี้จึงเป็นพื้นที่วิจัยของการวิจัย ที่นำมาซึ่งเหตุ และผลเพื่อตอบคำถามของปัญหาในการล้างบาปทางพระพุทธศาสนา โดยการชำระล้างทางจิตของพระพุทธศาสนาหักล้างความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เมื่อทราบชัดแล้วจึงก่อให้เกิดกระบวนการคิดการพิจารณาอย่างมีเหตุ และผลสำหรับตนเอง ความเชื่อนั้นต้องมีกระบวนการพิสูจน์ มีหลักฐานอ้างอิงถึงแหล่งที่มา จึงจะทำให้ไม่เป็นบุคคลที่มีโมหะครอบงำ แต่พุทธศาสนิกชนที่มีปัญญาในการพิจารณา

บทความวิจัยนี้นำเสนอองค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร ที่สามารถนำพาบุคคลทั่วไปธรรมดา พัฒนาตนเองตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนาที่มีลำดับองค์คุณในการพัฒนาจนถึงปลายทางเป้าหมาย การเป็นอริยบุคคล 4 พวก 8 บุคคล ผู้วิจัยใช้โครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏปมสูตรเป็นกระบวนการทำความเข้าใจในหลักคิด และใช้เอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมประกอบเพื่อขยายได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น จึงปรากฏเป็น องค์คุณในรายละเอียดอุปกิเลส 16 ชนิดเป็นอุปสรรค องค์คุณเพื่อรู้ชัด องค์คุณเพื่อจิตสลัดกิเลสให้ดับไป ก่อให้เกิดคุณค่าในการดำเนินชีวิต ขณะยังทำความถึงพร้อมคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีใจสูงที่เบาบางจากกิเลส จนหมดสิ้นในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในวัฏฏปมสูตร
2. เพื่อศึกษาองค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการ ที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา/เอกสาร/แนวคิดทฤษฎี/กฎระเบียบ ในรูปแบบของ (Documentary Study) ดังนี้

1. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะพระไตรปิฎก เล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 4 มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก มุลปริยาयरวรรค วัฏฏปมสูตร เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์องค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร” โดยผู้วิจัย มุ่งศึกษาถึงองค์คุณการเป็นพระอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร
2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาคำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง กับโครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏปมสูตร องค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลที่ปรากฏในวัฏฏปมสูตร โดยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ค้นคว้า และรวบรวมได้มาวิเคราะห์ คุณค่าขององค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์พร้อมทั้งปัญหาที่ ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ อธิบาย ขยาย นัยจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต ที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าแก่การอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่จะต้องมี การอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งศึกษาข้อมูลด้านองค์คุณการเป็นอริยบุคคลใน

วัตถุปมสูตร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสาร บทความ งานวิจัยมาสังเคราะห์ ในประเด็นที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย และนำมาวิเคราะห์มาอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนเพียงพอในการวิจัย

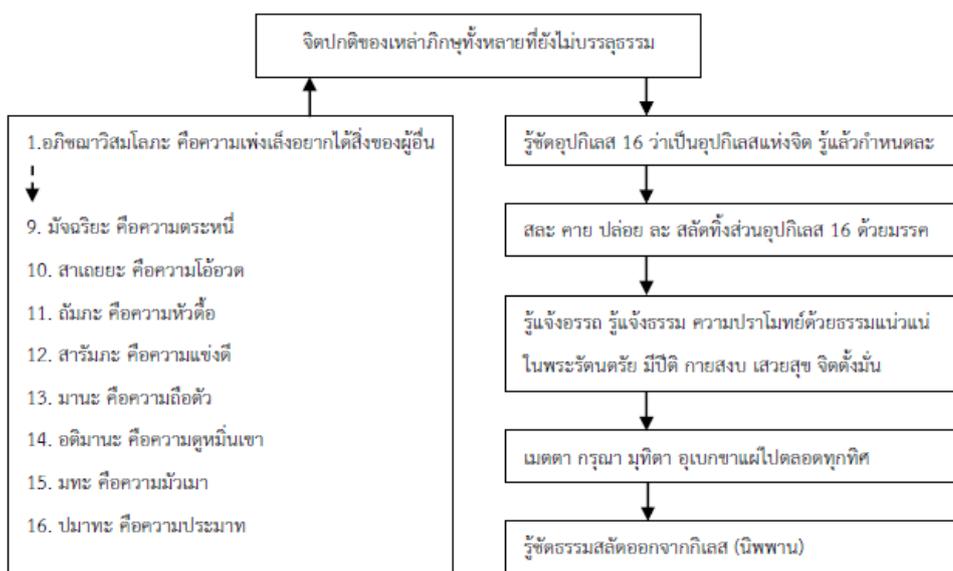
ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อธิบายขยายนัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต จากนั้นนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาจัดลำดับข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ และนำเสนอผลของการศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา จากนั้นจึงสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า มูลเหตุการณเกิดวัตถุปมสูตร ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้า เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี พระสูตรแบ่งเป็น 1 เหตุการณ์ต่อเนื่องกัน

เหตุการณ์ที่ 1 มูลเหตุการณเกิดขึ้นจาก พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมปะทานแก่เหล่าพระภิกษุพุทธสาวก เรื่องการย้อมผ้าเปรียบกับธรรม ทรงยกธรรมอุปกิเลสแห่งจิต 16 ชนิด ให้รู้ชัดอุปกิเลส 16 ชนิดแล้ว เพียรละอุปกิเลส กาลนั้นจึงเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย เหตุเพราะ ละ สัตตทั้งกิเลสได้แล้ว ย่อมมีจิตตั้งมั่น รู้ชัดแยกแยะว่าสิ่งใดคือศีล, ธรรม, ปัญญา เป็นเหตุไม่เป็นอันตรายแก่มรรค และผล พ้นจากวิภูฏะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นการอาบน้ำชำระจิตใจภายใน

เหตุการณ์ที่ 2 มูลเหตุการณเชื่อมโยงเรื่องการอาบน้ำชำระจิตใจภายใน จากความเห็นผิดของพราหมณ์สุนทรภักการทวาชะว่า อาบน้ำล้างบาปกับเทศนาธรรมเชื่อมโยงกัน พระพุทธเจ้าอธิบายว่าเมื่อทำบาป บาปนั้นชำระล้างหมดไปได้ไม่ ควรชำระล้างบาปที่เกิดอยู่ในจิตใจตน โครงสร้างวัตถุปมสูตร สังคิติกาจารย์ได้เรียบเรียงในโครงสร้างพระไตรปิฎก ดังนี้

ภาพที่ 1 : โครงสร้างและสาระสำคัญโดยย่อที่ปรากฏในวัตถุปมสูตร

วัตถุปมสูตร มีโครงสร้าง และสาระสำคัญเนื้อหาพระพุทธานุญาต 16 ชนิดเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของจิตให้บริสุทธิ์ และยังระบุกระบวนการสละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอุปกิเลส 16 ชนิด การพัฒนาจิตให้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล ไม่สามารถใช้เพียงองค์ธรรมใดองค์ธรรมหนึ่งในการสละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอุปกิเลส แต่ต้องความในสามัคคีธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงทำให้อุปกิเลสลดลง บางบางลงไปในแต่ละลำดับของมรรคในชั้นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/264-265) อุปกิเลสดับไปได้สนิท นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

สาระสำคัญของวัตถุปมสูตร เป็นเรื่องราวอุปมา ด้วยคำเปรียบเทียบกับจิตที่มีอุปกิเลสเป็นอุปสรรคในการพัฒนาตนเองให้เป็นอริยบุคคล สาระสำคัญที่ระบุว่า ผ้าที่สกปรกนำมาน้ำย้อมสี ผลคือผ้าผืนนั้นเนื้อผ้าย้อมไม่ดี มีสีไม่สดใส เหตุเพราะผ้าที่ไม่สะอาด เปรียบกับธรรม เมื่อใดจิตนั้นเศร้าหมอง ทุกข์ เป็นอันหวังได้ ตรงกันข้าม หากนำผ้าที่สะอาดลงย้อมสี ย้อมได้เนื้อผ้าย้อมที่ดี มีสีสดใส เหตุเพราะเป็นผ้าที่สะอาด เปรียบกับธรรม เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุข เป็นอันหวังได้ ความอุปมาจึงเป็นการเปรียบเทียบให้เข้าใจได้ง่ายกับสิ่งที่จะพยายามอธิบายในพระสูตร เป็นพุทธลีลาของพระพุทธเจ้าในการเทศนา จิตที่ทำให้เศร้าหมองคืออุปกิเลส 16 ชนิดเป็นสาเหตุ ตรชนกทำให้รู้ชัด เพียรละ กาลนั้นเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัยขึ้น ทำความถึงพร้อมด้วยธรรมคือ ศรัทธา มีปรโมทย์ ปิติ กายสงบ เสวยสุข มีจิตตั้งมั่น รู้ชัดว่าได้สละ ละ สลัด ส่วนแห่งกิเลสแล้ว จึงได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม แยกแยะรู้ว่าสิ่งใดคือศีล ธรรม ปัญญา ไม่เป็นอันตรรายแก่ มรรค และผล มีจิตดำรงอยู่ในพรหมวิหารธรรมแผ่ไปทั่วทิศ มีสติรู้ แยกแยะ จิตหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ รู้ชัดว่า ชาตินี้สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าเรียกว่าผู้อบน้ำสะอาดแล้ว ด้วยการอาบน้ำภายใน ต่างจากความเชื่อของ พราหมณ์สุนทรภักการทวาชะ จากเรื่อง อานน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อการชำระบาป เหตุผลหักล้างความเชื่อเดิมของพราหมณ์ กระทำบาปแล้ว น้ำนั้นไม่สามารถชำระล้างได้ บาปนั้นยังคงอยู่ ผู้อบน้ำภายในทางพระพุทธศาสนา คือการชำระล้างจิตใจตนเองออกจากกิเลสทั้งปวงจนพ้นออกจากทุกข์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า อุปกิเลส 16 ชนิด ได้แก่ 1. อภิชฌาวิสมโลภะ 2. พยาบาท 3. โภชะ 4. อุปนาหะ 5. มกฺขะ 6. ปฬาสะ 7. อีสสา 8. มัจฉริยะ 9. มายา 10. สาถะยยะ 11. ถัมภะ 12. สารัมภะ 13. มานะ 14. อติมานะ 15. มทะ และ 16. ปมาทะ เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล อยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส 3 คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นทางปัญหา อุปกิเลส 16 ชนิดเป็นเพียงบางส่วนของกิเลส จรเข้ามา ยังจิตเป็นบางเวลา ชัดเกล้าด้วยภาวนา 2 ดับสูญด้วยมรรค ดังนี้คือ อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท โภชะ อุปนาหะ มกฺขะ ปฬาสะ ซึ่งเป็นกิเลสด้านโลภะ โทสะ และโมหะ สามารถละได้ด้วยอหัตตมรรค ส่วนอีสสา มัจฉริยะ มายา สาถะยยะ เป็นกิเลสด้านโมหะ สามารถละได้ด้วยอนาคามีมรรค และถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ และปมาทะ เป็นกิเลสด้านโมหะ สามารถละได้ด้วยโสดาปัตติมรรค

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า องค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล โดยมีอุปกิเลส 16 ชนิด คือ อภิชฌาวิสมโลภะ, พยาบาท, โภชะ, อุปนาหะ, มกฺขะ, ปฬาสะ, อีสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาถะยยะ, ถัมภะ, สารัมภะ, มานะ, อติมานะ, มทะ, ปมาทะ เป็นกิเลสบางส่วนที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะที่เป็นประธาน เมื่อกิเลสเกิดขึ้นทำจิตเดิมที่มีความบริสุทธิ์ ต้องเศร้าหมอง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ที่นำไปสู่การ

บรรลุลหรรณ องคฺคุณเป็นลิ่งขจัดอุปกิเลสทีเป็นอุปสรรคได้คือ การดำเนินตามแนวทางปฏิบัติไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ในวัฏฏบทยุทธระบุงเพียงเหล่าพระภิกษุ แต่ผู้วิจัยพบว่า ในแนวทางปฏิบัตินี้ประชาชนสามารถนำแบบอย่างไปประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องเหมาะกับตนเองได้

1. ศีล หมายถึง ในพระสูตรระบุงถึงศีลของพระสงฆ์ ในงานวิจัยเสนอศีลของประชาชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

1) ศีลของพระสงฆ์ หมายถึงการทำควมถึงพร้อมในอริยศีล คือดำรงสังขจะไม่บกพร่อง ไม่ต่างพร้อย ในปริสุทธศีล 4 ปาติโมกสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวปริสุทธศีล ปัจจยสันนิสสิต ดำรงอยู่ในศีลทีปริสุทธิเป็นกรอบสิกขาบท (พระพุทโฆสเถระ, ข้อ 14-21 หน้า 24-25) ศรัทธาเป็นเหตุให้ปาติโมกสังวรศีลสำเร็จ สติเป็นเหตุให้อินทริยสังวรศีลสำเร็จ วิริยะเป็นเหตุให้อาชีวปริสุทธศีลสำเร็จ ปัญญาเป็นเหตุให้ปัจจยสันนิสสิตสำเร็จ (พระพุทโฆสเถระ, ข้อ 19 หน้า 52-61)

2) ศีลของประชาชน มีศีล 5 ศีล 8 เป็นการให้สังขจะไม่ละเมิดในกรอบศีลทีตนเองกำหนดยอมรับนำมาปฏิบัติเพื่อความดีงาม มีความสอดคล้องกับธรรม สัมมปธาน 4 คือสังวรปธาน เพียรระวังยับยั้งอกุศลกรรมไม่ให้เกิด ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลกรรมทีเกิดขึ้นแล้ว ภวานาปธาน เพียรทำกุศลกรรมทียังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลกรรมทีเกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559)

2. สมาธิ หมายถึง การนำภวานา 2 คือสมถภวานา วิปัสสนาภวานา กองใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้พัฒนานำไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล

3. ปัญญา หมายถึง ปัญญาทีเกิดจากการพิจารณาตามความเป็นจริงวิปัสสนาภวานา องคฺคุณ รู้ชัดในส่วนอุปกิเลส 16 จรเข้ามานำสติปฏิฐาน 4 มาปฏิบัติเพื่อทำให้เป็นผู้สติสัมปัญชัญญะ พิจารณาเห็นภายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม องคฺคุณเพื่อทำให้จิตสลัดกิเลสออก เจริญภวานาทำสมถภวานาเป็นฐานในการพิจารณาธรรม เริ่มจากองค์แห่งฌาน 5 เจริญสมาธิรวมจิตเป็นหนึ่งจนเกิดฌานขึ้นเป็นผลให้ออกุศลธรรมทั้งหลาย พร้อมนิวรรณ์ 5 สงบลง ภวานาต่อไปตามลำดับปฐมฌาน จนถึงฌาน 4 เป็นจิตตั้งมั่นพร้อมใช้งาน ยกจิตทำให้แจ้งโสดาปัตตมรรค ในชั้นอริยมรรคใช้มรรคดับส่วนกิเลสโสดาปัตตมรรคละกิเลสได้ 6 ตามภาพที่ 2 บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติมผล เจริญอริยมรรคมีปัญญาเป็นประธาน เรียกว่า ธัมมานุสारी หรือสัทธานุสारी คือ เป็นผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ชื่อว่าสัทธาวิมุต ชื่อว่าจฺจระ 2 คือ สัทธาจฺจระ, ปัญญาจฺจระ จิตละอุปกิเลสได้ 6 คือถัมภะ, สารัมภะ, มานะ, อติมานะ, มหะ, ปมาทะ เมื่อทำความถึงพร้อมได้อานาคามีมรรค

สมณะ	วิปัสสนา	1. ผู้ทำให้งั่งเสดดาปัตติผล	2. พระโศดบ้าน	3. ผู้ทำให้งั่งเสกทาคามีผล	4. พระสททาคามี	5. ผู้ทำให้งั่งอนาคามีผล	6. พระอนาคามี	7. ผู้ทำให้งั่งอรหัตตผล	8. พระอรหันต์
1. อุปกิเลส 11-16 เป็นอุปสรรคละได้ 6									
2. อุปกิเลส 7 11 เป็นอุปสรรคละได้ 4 ชนิด									
3. อุปกิเลส 1-6 เป็นอุปสรรคละได้ 6 ชนิด									
ฌาน 1 ฌาน 2 ฌาน 3 ฌาน 4 อรุปฌาน 1 อรุปฌาน 2 อรุปฌาน 3 อรุปฌาน 4	ศรัทธา ปัญญา	1. สัทธานุสสารี 2. ฌมมานุสสารี			3. สัทธาวิมุต 4. ทิฎฐิปปัตตะ 5. กายสักขี				ปัญญาวิมุต สุขวิปัสสก ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌาน 1 ปัญญาวิมุต ปัญญาวิมุต ปัญญาวิมุต อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 1 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 2 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 3 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 4 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้ฌโรธสมาบัติ
			ละสังโยชน์ได้ 3		ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง		ละสังโยชน์ได้ 2		ละสังโยชน์ได้ 5

ภาพที่ 2 : แสดงแผนผังอุปกิเลสเป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิต และการดับด้วยมรรค

จากภาพที่ 2 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ทำให้ผู้วิจัยพบว่า องค์คุณที่นำมาใช้สละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอุปกิเลส 16 ชนิด มีนัยยะที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตให้ไม่ให้เกิดบรรลุมรรค แต่ในช่วงเวลาเดียวกันต้องมีองค์คุณในการละสังโยชน์ 10 ดำเนินควบคู่กันไป อุปกิเลสนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกิเลสทั้งหมด การที่ละอุปกิเลสได้แล้วนั้นไม่ได้หมายความว่า จะทำให้เป็นอริยบุคคลโดยสมบูรณ์ ในอรรถกถาขยายความว่าดับลงด้วยมรรค (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/264-265) หมายถึง ในกระบวนการดับสังโยชน์ 10 เมื่ออุปกิเลสดับลง ในกระบวนการนั้นยังมีกิเลสที่ยังไม่ดับสูญอยู่

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์คุณค่าการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร สามารถแบ่งเป็นประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

1. คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน คำว่า องค์คุณ คือ องค์ประกอบของความคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 263) สามารถวิเคราะห์ได้ว่า คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดในอุปกิเลส 16 ประการ

พบว่า อุปกิเลส 16 ชนิดเข้ามาสู่จิตได้ด้วยการจรเข้ามาด้วยอำนาจของกิเลสโลภะ โทสะ โมหะ ทำให้จิตที่บริสุทธิ์เศร้าหมอง จึงเป็นที่มาของมูลเหตุวัตถุปมสูตร ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้าพระพุทธรเจ้าที่สอนให้มีสติสัมปชัญญะ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 อยู่ตลอดเวลาเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า

1) การวิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบันของคุณหัสถ์

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ศิลปเป็นกระบวนการขัดเกลาทางกายภาพ กาย วาจา ที่ป้องกันไม่ให้ตัวของปฏิบัติให้กระทำสิ่งที่เป็นอกุศลกรรมบถ 10 ให้เกิดขึ้น หรือไม่ทำให้จิตเกิดความมัวหมองด้วยการทำผิดศีล และเมื่อทำความถึงพร้อมคือการมีศรัทธา ศีล จาคะพร้อมแล้ว ปัญญาจึงเกิดขึ้น ทำให้สามารถวิเคราะห์อุปกิเลสทั้ง 16 ประการ ได้ว่า อุปกิเลส ทำให้ใจเศร้าหมอง ไม่สะอาดบริสุทธิ์ 16 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/93/65) แบ่งกิเลสออกได้เป็น 3 ตระกูล ได้แก่

ตระกูลโลภะ ได้แก่

1. อภิชฌาวิสมโลภะ คือ ความเพ่งเล็งอยากได้ไม่เลือกที่ จ้องละโมภ มุ่งแต่จะเอาให้ได้ เกิดจากความวุ่นวายของจิตเป็นไปตามความคิดปรุงแต่งตั้งแต่เห็นสวยงามน่าปรารถนาต้องการ การมีปัญหาทำให้จิตปราศจากความโลภโกรธหลงได้ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ สติสัมปชัญญะทุกขณะ

ตระกูลโทสะ ได้แก่

2. พยาบาท คือ คิดร้าย คิดหมายปองร้ายทำลายผู้อื่นให้เสียหาย ยึดความเจ็บแค้นเป็นอารมณ์ เกิดจากความคิดปรุงแต่งที่ได้จากการรับรู้ กระทบจิตก่อให้เกิดความรุนแรง เป็นโทสะทางร้าย องค์คุณที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญเมตตาด้วยปัญญา และการเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ ความมีเมตตาต่อบุคคลได้

3. โภธะ คือ ความโกรธ แม้สามารถทำร้ายตนเองและผู้อื่นได้ แต่เป็นเพียงความโกรธ ไม่ใช่โทสะที่ร้าย โดยเมตตาต่อบุคคลปรุงแต่งให้เกิดความโกรธได้ จึงควรเจริญเมตตาจึงเป็นการขจัดโทสะแห่งความโกรธได้ องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ

4. อุปนาหะ คือ ผูกโกรธ เก็บความเจ็บ ความโกรธไว้ ไม่คิดทำลายเหมือนพยาบาทแต่จำไว้ไม่ยอมลืมเมื่อโกรธรุนแรงมากขึ้นกลายเป็นความอาฆาตในที่สุด เพราะไม่ใช่ปัญญาไตร่ตรอง ดังนั้นการมีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ สามารถทำลายกิเลสได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/122/352) องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ

ตระกูลโมหะ ได้แก่

5. มกฺกชะ คือ ความลบลู่บุญคุณท่าน ไม่รู้จักบุญคุณ แม้ถูกช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่กลับคิดว่าได้ดีเองไม่ได้มีคนช่วยเหลือมาก่อน เรียกว่า “คนอกตัญญู” เป็นความคิดปรุงแต่งที่ชั่วที่ร้าย โดยองค์คุณที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาพิจารณา และเพิ่มการอบรมกตัญญูกตเวทิตาธรรม จะทำลายอุปกิเลสขอลบลู่คุณท่านได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 27/100/273)

6. ปลาสะ คือ ความตีเสมอ เอาตัวเราเทียบกับคนอื่นด้วยความลำพองใจ เป็นกิเลสที่ตรงข้ามกับมกฺกชะ เพราะเป็นการยกตัวขึ้นไปเทียมท่าน เกิดจากความคิดปรุงแต่งที่ชั่วทำให้จิตเศร้าหมอง โดยองค์คุณที่

สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะขั้นประณีต และมีปัญญาที่เพียงพอ เพราะการมีปัญญาที่ารู้เห็นความเป็นผู้ลบล้างคุณท่านและยกตัวเทียมท่านย่อมตำหนินั้นสามารถทำลายอุปกิเลสตัวนี้ได้

7. อีสสา คือ ความริษยา กระทบกระชวยทนต์ไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่า มีริษยาเป็นแรงกระตุ้นสำคัญของการขัดแย้งขัดขาน ผู้ที่ย่อมให้ความริษยาเกิดขึ้นเท่ากับไม่มีเมตตาต่อตนเอง ดังนั้นผู้มีปัญญาจึงอบรมเมตตาให้ควบคุมความคิดปรุงแต่งดับความรู้สึกริษยาขึ้นได้ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะระลึกสัตว์เป็นตามกรรม ปัญญา มีเหตุผล มีความละเอียด

8. มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ หวงแหน แม้จำเป็นต้องเสียสละแต่ไม่สามารถเสียสละได้ เป็นความรู้สึกเสียสละที่จะให้ตกไปเป็นของผู้อื่น เป็นความยึดมั่นถือมั่นของตัวเอง โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติ และปัญญา เป็นการแก้ความตระหนี่แก้ที่ความคิดปรุงแต่ง โดยคิดปรุงแต่งให้ตัวเองรู้จักเอื้อเพื่อ เสียสละ มีเมตตากรุณา

9. มายา คือ มารยา ความเจ้าเล่ห์ เล่ห์เหลี่ยม ล่อลวง ไม่จริง แสร้งทำเพื่ออำพรางความไม่ดีให้คนอื่นเข้าใจผิด มายาเกิดจากความคิดปรุงแต่ง การแสดงออกของมายานี้มีพยานคือตัวเองที่รู้ดีที่สุดว่า ได้ทำชั่ว ทำบาปหรือไม่ ซึ่งไม่สามารถปิดบังซ่อนเร้นไม่ให้ตัวเองรู้ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/408/204) องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญา และสัจจะที่เป็นใหญ่

10. สาถยยะ คือ ความโอ้อวดหลอกเขา พุดเกินความจริง ความโอ้อวดเกิดจากความคิดปรุงแต่ง โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การละได้ยากต้องใช้อรหัตตมรรค และไม่คิดปรุงแต่งเพื่อโอ้อวดสิ่งนั้นเพื่อการให้ผู้อื่นรับรู้ จิตจะไม่เศร้าหมอง

11. ถัมภะ คือ ความหัวดีถือมั่น จิตใจแข็งกระด้าง ไม่ยอมรับการช่วยเหลือหรือต่อต้านปฏิเสธสิ่งที่มีประโยชน์ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญาในการแก้กันสยคือมั่น เพราะต้องใช้เหตุผลให้ถูกต้องเพียงพอ และสัจจะที่เป็นใหญ่

12. สारัมภะ คือ ความแข่งดี ไม่ยอมลดละ แก่งแย่งชิงดี โดยปราศจากกติกายุติธรรม ซึ่งองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การยอมรับความจริง พยายามหยุดความคิดนั้น และยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี จึงจะมีโอกาสได้พ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง

13. มานะ คือ ความถือตัว ทะนงตน เป็นการเปรียบเทียบตัวเองกับผู้อื่น ถือตัวว่าเสมอกับเขา แก้ได้โดยการพยายามยับยั้งไม่ให้มีความคิดปรุงแต่งให้มากที่สุด องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การรู้ตัวตนว่าตนเองเป็นใคร อย่างไร

14. อติมานะ คือ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ความดูหมิ่นดูแคลน เหยียดหยาม หรือดูถูก โดยเริ่มจากความคิดปรุงแต่งว่าผู้อื่นต่ำต้อยกว่าตนต่าง ๆ สามารถแก้ไขได้ด้วย การอย่านำตนไปเปรียบกับผู้อื่น และการตั้งใจทำดีเท่านั้น จึงจะมีโอกาสเพิ่มขึ้นที่ได้พ้นทุกข์ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การรู้ตัวตนว่าตนเองเป็นอะไร และมีความละเอียด

15. มหะ คือ ความมัวเมา ความหลงเพลิดเพลินในสิ่งที่ไม่ใช่สาระ เมื่อความมัวเมาเกิดขึ้นแล้ว ความเสื่อมเสียย่อมเกิดตามมา โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญาพิจารณาตามความ

เป็นจริง เพราะผู้มีปัญญาที่พยายามหยุดความคิดปรุงแต่งนั้น สามารถหลุดพ้นจากความมัวเมา เพื่อให้ปรากฏความประภัสสรแห่งจิตได้

16. ปมาทะ คือ ความประมาทเลินเล่อ ไม่คิดให้รอบคอบ ขาดสติปัญญากำกับ เกิดจากความคิดปรุงแต่งว่า “ไม่เป็นไร” นั่นคือความประมาท โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะ ดังนั้นจึงควรเจริญสติในการดำเนินชีวิต เพื่อความไม่ประมาท

กิเลส	อุปกิเลส 16	ลักษณะนิสัยที่มี อุปกิเลส 16	องค์คุณนำมาเปลี่ยนนิสัย
โลภะ	1. อภิชฌาวิสมโลภะ	ความโลภไม่สม่ำเสมอ	มีสติสัมปชัญญะทุกขณะ
โทสะ	2. พยาบาท	ความคิดปองร้ายผู้อื่น	เจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ
	3. โกรธะ	ความโกรธ	
	4. อุปนาหะ	ความผูกโกรธ	
โมหะ	5. มกฺขะ	ความลบลู่คุณท่าน	มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาพิจารณา
	6. ปหาสะ	ความตีเสมอ	สติสัมปชัญญะขั้นประณีต มีปัญญาที่เพียงพอ
	7. อีสสา	ความริษยา	สติสัมปชัญญะระลึกรู้ตัวเป็นตามกรรม ปัญญามีเหตุผล มีความละเอียด
	8. มัจฉริยะ	ความตระหนี่	สติ ปัญญา
	9. มายา	มารยา	มีปัญญา-สัจจะที่เป็นใหญ่
	10. สาถะยยะ	ความโอ้อวด	ละได้ยากต้องใช้อรรถตมมรรค
	11. ถัมภะ	ความหัวดี	ปัญญา-สัจจะที่เป็นใหญ่
	12. สारัมภะ	ความแข่งดี	ยอมรับความจริง
	13. มานะ	ความถือตัว	รู้ตัวตนว่าตนเองเป็นใคร อย่างไร
	14. อติมานะ	ความคูหมิ่นเขา	รู้ตัวตนว่าตนเองเป็นอะไร ละอาย
	15. มทะ	ความมัวเมา	มีปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง
	16. ปมาทะ	ความประมาท	มีสติสัมปชัญญะ

ภาพที่ 3 : องค์คุณสำหรับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2) การวิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบันของพระสงฆ์

อุปกิเลสเครื่องทำให้จิตเศร้าหมอง เป็นสิ่งที่มีอยู่ทุกผู้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่เศร้าหมองมลทินจับข้างย้อมพืงนำเอาผ้านั้นใส่ลงในน้ำย้อมใด คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ้านั้นพืงเป็นของมีสีที่เขาย้อมไม่ดี มีสีมัวหมอง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะผ้าเป็นของไม่บริสุทธิ์ผืนใดเมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกติเป็นอันหวังได้ ฉะนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/93/48) โดยพระสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (มานพ นักการเรือน, 2544) คือ 1) อริยสงฆ์ และ 2) สมมติสงฆ์ เป็นผู้ที่ตั้งมั่นออกบวชเป็นบรรพชิต เพราะเห็นโทษของกิเลสด้วยปัญญา สละทุกสิ่งที่เป็นอย่างคฤหัสถ์ ละการกระทำอย่างคฤหัสถ์ ประพฤติขัดเกลาละกิเลสอย่างยิ่งเพื่อถึงการดับทุกข์ โดยมีพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นภิกษุในเมือง ภิกษุชนบท และภิกษุทุกรูปที่บวชมาในพระ

ศาสนานี้ ต่างต้องปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติทุกรูป จากการศึกษา ผลแห่งการที่ภิกษุละกิเลสได้ สามารถแบ่งตามลำดับได้ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/188/195)

ระดับ 1 (ระดับสูงสุด) ภิกษุเหล่าใด มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีสัญญาชนในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่มีวิภวัญชะ (เป็นอรหันต์ผู้หลุดพ้น)

ระดับ 2 ภิกษุเหล่าใดละ โอรัมภาคิยสัญญาชนทั้ง 5 ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพานในโลก นั้น (เป็นอานาคามี)

ระดับ 3 ภิกษุเหล่าใดละสัญญาชน 3 ประการได้แล้ว กับ มีราคะโทสะ และ โมหะ บางเบา ภิกษุเหล่านั้นเป็น พระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น (เป็นสกทาคามี)

ระดับ 4 ภิกษุเหล่าใดละสัญญาชน 3 ประการได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีปัญญาเครื่องตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า. (เป็นโสดาบัน)

ระดับ 5 ภิกษุเหล่าใด ผู้เป็นธัมมานุสारी เป็นสัทธานุสारी ภิกษุเหล่านั้น มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ดีเป็นที่ไปใน เบื้องหน้า (เป็นธัมมา-สัทธานุสारी)

ระดับ 6 (ระดับต่ำสุด) บุคคลเหล่าใด มีเพียงความเชื่อ เพียงความรักในเรา บุคคลเหล่านั้น เป็นผู้มิสรวรรค์เป็นที่ไปใน เบื้องหน้า (เป็นผู้ไปสู่สุคติโลกสรวรรค์) ในระดับต่ำสุดนี้ เพียงแค่มีความเชื่อ (คำสอน) มีความรักศากต มิโอกาสไปเกิดในสรวรรค์ แต่ยังไม่พ้นสังสารวัฏ ยังต้องกลับมาสู่คติ 5 (คือ ยังไม่พ้นนรก)

ดังนั้นเมื่อพระภิกษุรู้ชัดธรรมอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตแล้ว ย่อมสามารถละธรรมอันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิตเสียได้ในขณะนั้น เมื่อละกิเลสสิ้นได้แล้ว ย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ อันประกอบด้วยธรรม เมื่อปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ ภายย่อมสงบ มีกายสงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุขแล้ว จิตย่อมตั้งมั่นอยู่ในความสงบและสามารถบรรลุได้ในระดับต่าง ๆ

จากการรู้ชัดในอุปกิเลสทั้ง 16 ประการแล้ว สามารถบรรเทา ลด ละ เลิกกิเลส ทั้ง 16 ประการนี้ได้ด้วยการอาศัยสติ รู้ทันอารมณ์ และพยายามเข้าใจการกระทำของผู้อื่น รวมทั้งแผ่เมตตาตั้งจิตปรารถนาดีต่อผู้นั้น ด้วยปัญญา จากนั้นจึงให้อภัยตนเองและผู้อื่นได้ การตามรู้ทันอัตตาตัวเองสามารถช่วยได้มากในการลดละกิเลสทั้งปวง เพราะส่วนใหญ่คำพูดและการกระทำของผู้อื่นจะเข้ามากระทบอัตตาของเรา อัตตาจึงได้สั่งจิตให้รู้สึกและกระทำสิ่งที่ไม่ดีออกมา หากรู้ทันอัตตาจะตกอยู่ในอำนาจของกิเลสน้อยลง สติจะช่วยทำให้เห็นอัตตาที่ทำให้จิตร้อนรุ่มได้ ดังนั้นจึงควรการเจริญสติ เจริญเมตตา เจริญปัญญาในชีวิตประจำวัน

คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน เกิดจากการรู้แจ้งในเหตุของความเศร้าหมองแห่งจิตแล้วทำการบำรุงรักษาจิตให้มีสุขภาพที่ดี แข็งแรงผ่องใสบริสุทธิ์ จิตจะอ่อนแอ หวั่นไหวต่อเหตุการณ์รอบตัวได้ง่าย การบำรุงรักษาจิตให้แข็งแรงผ่องใสบริสุทธิ์ เรียกว่า การบริหารจิต ฝึกฝนให้จิตสงบนิ่งอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งการฝึกจิตให้สงบ ทำได้โดยการฝึกสติควบคุมจิตใจให้จดจ่อกับสิ่งที่ทำโดยระลึกรู้เสมอพร้อมระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาด ฝึกตนให้มีเมตตาต่อตนเองและคนรอบข้าง รวมทั้งฝึกปัญญาให้เข้มแข็ง คิด แยกแยะ วิเคราะห์เหตุผลได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้จิตใจสงบสุข เพื่อให้ตนเองและคนรอบข้างมีความสุข

2. คุณค่าองค์คุณการละอุปกิเลสในภavana 2 สรุปได้ว่า สภาวะธรรมของสมถภavanaสามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ 1) เข้าถึงสมาธิในระดับสูง 2) ละนิวรณ์ 3) กำจัดอาสวกิเลส และทำให้ทราบว่สิ่งที่เกิดขึ้นจากการวิปัสสนา คือ ญาณ (วิชา) 3) ญาณ คือ ความรู้ที่จะกำจัดอวิชชา (ความไม่รู้) ให้หมดสิ้นไป จนบรรลุธรรมได้ในที่สุด

3. คุณค่าตนเองเมื่อนำองค์คุณพัฒนาสู่อริยบุคคลในปัจจุบัน สรุปได้ว่า ผู้เจริญเมตตาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งสุภวิโมกข์ ผู้เจริญกรุณาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งอากาศานัญญาตนะ (อรุณานที่ 1) ผู้เจริญมูทิตาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งวิญญาณัญญาตนะ (อรุณานที่ 2) ผู้เจริญอุเบกขาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งอากิถัญญาตนะ (อรุณานที่ 3) ผู้เจริญพรหมวิหาร 4 เป็นอัปปมัญญาทุกข้อ ชื่อว่าเป็นผู้ทำกัลยาณธรรมทั้งปวงมีทานเป็นต้นให้บริบูรณ์ได้ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายสามารถบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ได้ด้วยมีอัปปมัญญาทุกข้อเป็นพื้นฐาน

เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยคุณค่าด้านการพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงในทางโลก โดยนำเอาองค์คุณมาขัดเกลาพฤติกรรมที่เป็นนิสัยเดิมออกไป เปลี่ยนแปลงเป็นนิสัยใหม่ที่มีการกระทำตรงกันข้ามกับอุปกิเลส 16 ผลการวิจัยพบว่า เมื่อรู้โทษของอุปกิเลส 16 จึงทำให้รู้ชัดที่ทำให้ตนเองมีการแสดงอาการที่แย ๆ ออกมาทางกายทางวาจาส่งผลเสียต่อผู้คนรอบข้าง นำกุศลกรรมบถ 10 มาใช้จนเป็นนิสัยเกิดการเปลี่ยนแปลงนิสัยในทิศทางที่ดีขึ้น เป็นที่ชื่นชมหน้าคบหาต่อผู้คนรอบข้างพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงเป็นฐานรองรับการพัฒนาไปสู่คุณค่าด้านการปฏิบัติภavanaชั้นสูงที่มีสมถภavanaเป็นฐาน ทำให้แจ้งด้วยวิปัสสนาภavana สู่คุณค่าความเป็นอริยบุคคล 4 พวก 8 บุคคล ทำให้ส่วนกิเลสโมหะส่วนใหญ่หมดสูญที่ผู้ทำให้แจ้งโศดาปัตติผล เพราะคุณค่าทางปัญญามีวิชา ความเฉียบคมมีกำลังเพิ่มขึ้นทำให้อวิชชาลดกำลังลง อุปกิเลสส่วนโมหะดับไป 6 ในลำดับต่อไปในชั้นอนาคามีมรรคส่วนกิเลสโมหะดับไปอีก 4 กิเลสโมหะส่วนที่เหลือที่เบาบาง ดับลงในขั้นอรหัตตมรรครวมทั้งกิเลสโลภะ กิเลสโทสะ ทั้งหมดดับสิ้นในขั้นนี้ ให้คุณค่าความเป็นอริยบุคคลสูงสุดใน อรหัตตผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เหล่าพระภิกษุทั้งหลาย โดยยกเรื่องอุปกิเลส 16 อุปสรรคขัดขวางจิต แม้แต่ขณะเจริญภavanaเพื่อทำให้แจ้งในแต่ละขั้นของการปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุปกิเลสเป็นเพียงบางส่วนของกิเลสที่เป็นประธาน จึงมีความสำคัญในแง่ทำให้การเจริญภavanaไม่พัฒนาอยู่กับที่ไปไม่ถึงการละสังโยชน์ 10 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาติ ทองมาลัย (2561) เรื่อง “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติสมถภavanaและวิปัสสนาภavanaต่อการบรรลุธรรม” ที่ว่า ชั้นของสมถะนั้นเป็นส่วนของสมาธิ (จิตตสิกขา) อันมีสัมมาสมาธิเป็นหลักตั้งที่ได้กล่าวแล้ว และชั้นของวิปัสสนาคือ ส่วนของปัญญา (ปัญญาสิกขา) สำหรับกระบวนการกำจัดกิเลสชั้น หลักธรรมสำคัญ คือ การบรรลุวิชาอาสวักขยญาณ คือ ญาณอันเป็นความรู้ที่เป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ ส่วนอุปกิเลสก็จะทยอยหมดไปในขั้นมรรคตามลำดับในระดับอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2545) ที่ใช้แนวทางของวิปัสสนาในการละอุปกิเลส 16 ด้วยการพิจารณาตามความ

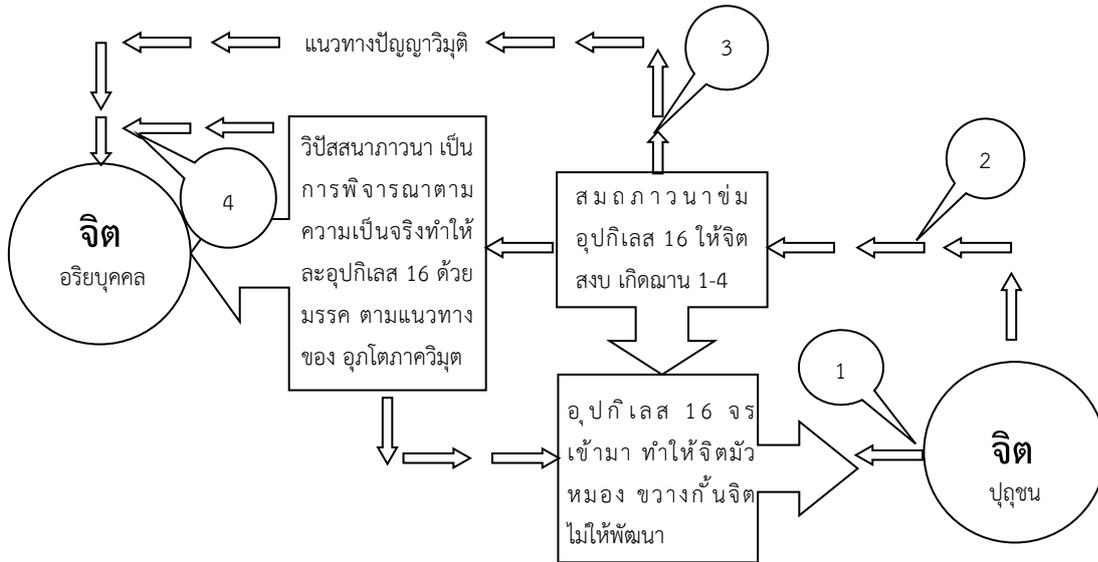
จริงในปัจจุสมุปาบท ในแนวทางปัญญาวิมุต สติปัญญา 4 กำหนดรู้ทันส่วนอุปกิเลสที่กำลังเกิดเพียงรู้ทัน ส่วนกิเลสก็ดับไปเอง โดยไม่ทำให้สับสนเนื่องจนเกิดอุปาทานการยึดมั่น ถ้อยมั่นเป็นตัวยุ ของกุขึ้นมา เป็นแนวทาง ระวังสังวรอีกแนวทางที่ละอุปกิเลสได้

2. องค์คุณในการจัดการ อุปกิเลส 16 ได้แก่ อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท โภชะ อุปนาหะ มกฺขะ ปหาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาถะเยยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ เริ่มต้นจากหายาไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียดที่มีความลึกซึ้งในกระบวนการจัดการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นกิเลสที่จรมาด้วยอำนาจ โภชะ โทสะ โมหะ ที่เป็นประธาน เมื่อเกิดขึ้นทำจิตเดิมที่มีความบริสุทธิ์ ทำจิตต้องเศร้าหมอง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ที่นำไปสู่การบรรลุนิพพาน จึงต้องละกิเลสเหล่านี้ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเอกชัย อุปุทฺตโน (ช้อยแก้ว) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมมาภิสมัยของพระอริยบุคคล ตามหลักไตรสิกขา” และ พระมงคลธรรมวิธาน ในงานวิจัยเรื่อง “ธรรมกับการดำเนินชีวิตในยุคนประเทศไทย 4.0” ที่ได้แสดงผลการวิจัยไว้ว่า อุปายวิธีในการฝึกจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จำเป็นต้องอาศัย "อารมณ์ของสมถ กัมมัฏฐาน" อยู่ 40 วิธี หรือเรียกว่ากรรมฐาน 40 จัดเป็น 7 หมวด คือ 1) กสิณ 10 2) อสุภะ 10 3) อนุสสติ 10 4) พรหมวิหาร 4 (อัปปมัญญา 4) 5) อรูป 4 6) สัญญา (อาหาเรปฏิกูลสัญญา) 7) วัตถาน (จตุธาตววัตถาน) ทั้งนี้การฝึกจิตแบบเจริญสติอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งในกรรมฐาน 40 กอง จะเกิดผลคือ ผู้ฝึกจะมีจิต ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว จนถึงระดับที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแปลว่าการเพ่ง ฌานประเภทนี้ เรียกว่า อารัมมณูปนิชฌาน โดยมีระดับความตั้งมั่นของจิต 3 ระดับคือ (1) ขณิกสมาธิ (2) อุปจารสมาธิ และ (3) อัปปนาสมาธิ เมื่อจิต ถึงอัปปนาสมาธิมีความแคล่วคล่องหรือเรียกจิตเข้าถึงฌาน ผู้ปฏิบัติจะพบสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่บัญญัติเรียกว่า องค์ฌาน ซึ่งมีทั้งหมด 5 องค์ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา

3. วิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน คุณค่าองค์คุณการละอุปกิเลสในภาวนา 2 และคุณค่าตนเองเมื่อนำองค์คุณพัฒนาสู่อริยบุคคลในปัจจุบันแล้ว สามารถนำคุณค่าขององค์คุณนั้นปรับ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องชัดเจนเพื่อประโยชน์สุขแก่ทุกคน ทั้งนี้เป็นการ 1) กระบวนการขัดเกลาทางกายภาพ ทางกาย วาจาให้ศีลในชีวิตของคฤหัสถ์ และละอุปกิเลส 16 ชนิด ทั้งกาย วาจา และใจสงบ เพื่อการบรรลุสู่นิพพานในชีวิตของบรรพชิต 2) สภาวะธรรมของสมถภาวนาฝึกปฏิบัติในการ เข้าถึงสมาธิในระดับสูง ละนิวรณ์ กำจัดอาสวกิเลส และวิปัสสนาภาวนา ฝึกปฏิบัติ “วิชชา 3” เพื่อให้วิชชา หมดสิ้นไปจนบรรลุธรรมได้ในที่สุด และ 3) เจริญพรหมวิหาร 4 จะทำให้เป็นอริยบุคคลโดยสมบูรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (นะโมพุทฺธายะ, 2558) ในหัวข้อ “เจริญพรหมวิหาร4 ควบคุมอำนาจกสิณ” ที่ว่า หากได้บรรลุธรรมผลเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งแล้ว ก็ย่อมทรงพรหมวิหารและแผ่พรหมวิหารธรรมไปยัง สัตว์ทั้งหลาย ได้ดีกว่าผู้ที่ยังเป็นแต่เพียงโคตรภูบุคคลอยู่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวุฒิไกร สิริสาโร (2561) เรื่อง “ศึกษาประโยชน์ 3 ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา” ที่ว่า สติปัญญา เป็นหนทางนำไปสู่การ พ้นจากทุกข์ ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักของสติปัญญานี้ มีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุถึง โลกุตตรธรรมแต่ละขั้น โดยผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลได้ คือ บรรลุสูดาบันสภากามี อนาคามีและอรหัตตบุคคล หมายถึง หากปฏิบัติตามลำดับย่อมนละกิเลสจากอย่างหายาไปหากิเลสอย่าง ละเอียดได้ด้วยตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้อันเป็นผลมาจากการวิจัย วัตถุประสงค์ เป็นเนื้อหาที่เป็นโลกุตตระ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จึงไม่มีการวิเคราะห์ เพียงต้องนำมาประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินตามเจตนารมณ์พระพุทธองค์ที่ประสงค์ให้สรรพสัตว์ได้พ้นจากกองทุกข์ อุปกิเลส 16 เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติขวางไม่ให้เป็นไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล

ภาพที่ 5 : แผนผังอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล

แนวทางที่ 1 จิตของคนทั่วไปเพราะไม่รู้กิเลสจึงครอบงำ รวมถึงพระเสขะที่ยังไม่หลุดพ้น เมื่อถูกครอบงำ จิตเศร้าหมองไม่เหมาะต่อการใช้งาน แนวทางที่ 2 รู้ชัดด้วยสติปัญญา 4 เจริญสมถภาวนาชมจิตที่มีอุปกิเลส 16 ให้สงบ ทำสมาธิรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวเกิดองค์แห่งฌาน 5 เกิดฌานขึ้น ยกจิตทำฌาน 1-4 ให้ปรากฏ เมื่อปรากฏ ใช้สมถะเป็นฐาน ยกจิตขึ้นวิปัสสนาพิจารณาตามความจริงในแนวทางปัญญาวิมุตติ นำไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลได้ทางหนึ่ง ในแนวทางที่ 3 ยกจิตทำรูปฌาน 1-4 ให้ปรากฏ ยกจิตขึ้นวิปัสสนาพิจารณาตามความจริงในแนวทางอุกโตภาควิมุตติบรรลุได้อีกแนวทาง และในแนวทางที่ 4 ทำสมาบัติ 8 ให้เกิดขึ้นแล้วเพื่อยกจิตขึ้นสู่ วิปัสสนาภาวนาทำนิโรธสมาบัติให้เกิดในแนวทางอุกโตภาควิมุตติ ดับอุปกิเลสจนสิ้นซึ่งอุปกิเลสเป็นบางส่วนของ กิเลสที่เป็นประธาน ในการหลุดพ้นจากอัสวกิเลสต้องละสังโยชน์ 10 จึงเป็นจิตที่บริสุทธิ์หลุดพ้นจากทุกข์

สรุป

อุปกิเลส 16 เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นอริยบุคคล เพราะจิตเศร้าหมอง ทุกคติ เป็นอันหวังได้ หากจิตไม่เศร้าหมอง สุขคติ เป็นอันหวังได้ พึงทำให้รู้ชัด แล้วละก่อให้เกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย พร้อมด้วย ศรัทธา ปราโมทย์ ปีติ กายสงบ มีจิตตั้งมั่น รู้ชัดว่าได้สละ ละ สลัดส่วนกิเลสแล้ว ได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม แยกแยะสิ่งใดศีล, ธรรม, ปัญญา ไม่เป็นอันตรายแก่มรรค ผล มีจิตดำรงอยู่ใน

พรหมวิหารธรรม 4 แผ่ไปทั่วทิศ มีสติรู้ แยกแยะ จิตหลุดพ้น รู้ชัดว่า ชาตินี้สั้น อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว องค์คุณ การบรรลุดุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏพมสูตร พบว่ามีอุปสรรคในการบรรลุดุธรรม คือ อุปกิเลส 16 กิเลสจรมาด้วย อำนาจโลภะ โทสะ โมหะ ที่เป็นประธาน เมื่อเกิดขึ้นทำจิตเดิมเศร้าหมอง แก้ไขตามแนวปฏิบัติไตรสิกขา ศील คือ สัจจะในปริสฺสุทศีล 4 ไม่ต่างพร้อย สมาธิ คือภาวนา 2 เป็นเครื่องมือนำมาขัดเกลาจิตใจ ปัญญา คือพิจารณา ตามความจริง สติปัญญา 4 เกิดสติสัมปชัญญะรู้ชัดต่ออุปกิเลสที่จรเข้ามา องค์คุณเพื่อทำให้จิตสลัดกิเลสออก เพื่อการบรรลุดุธรรม องค์แห่งฌาน 5 เป็นฐานให้เกิดฌาน ฌาน 1-4 จิตพร้อมใช้งาน ในขั้นนี้หากยวิปัสสนาขึ้น พิจารณาทำให้หลุดพ้นได้แนวทางปัญญาวิมุต ในอรุพฌาน 1-4 หากยวิปัสสนาขึ้นพิจารณาทำให้หลุดพ้นได้เป็น แนวทาง อุภโตภาควิมุต องค์คุณในการละอุปกิเลสด้วยมรรค โสดาปัตติมรรค จิตละอุปกิเลสได้ 6 อนาคตามิมรรค จิตละอุปกิเลสได้ 4 พระอรหัตตมรรค เกิดขึ้นจิตละอุปกิเลสได้ 6 การพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงในทางโลก เป็นการ เรียนรู้อาการที่ไม่ดีที่ทำเคยชินเป็นนิสัย ที่มาจากการครอบงำของอุปกิเลส 16 ชนิด เป็นอุปสรรคคอยขัดขวาง การพัฒนาทางจิตไม่ให้เกิดความบริสุทธิ์ ยกจิตขึ้นจากกิเลส เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงเป็นฐานต่อให้การพัฒนาเป็น อริยบุคคล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

โครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏพมสูตรจึงเป็นกระบวนการในการพัฒนาการเป็นอริยบุคคลได้ ที่ให้ คุณค่าความเป็นมนุษย์ผู้เป็นใจสูงได้ทันทีเมื่อนำมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นอย่างก้าวการเป็น อริยบุคคลในเบื้องต้น ส่วนการเป็นอริยบุคคลในขั้นกลางที่ต้องใช้องค์คุณในการพัฒนาเป็นเรื่องที่ต้องมีความเพียร พยายามอย่างต่อเนื่องจึงจะสำเร็จได้ ส่วนการเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลชั้นสูง เป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ ทำได้ยากหากไม่มีความมุ่งมั่น เพราะอุปกิเลส 16 เป็นเพียงบางส่วนของกิเลส ไม่ได้หมายความว่า หมดอุปกิเลส 16 แล้วกิเลสจะหมดสิ้นไป ถ้าต้องการศึกษาเพื่อหลุดพ้น ต้องศึกษาการละสังโยชน์ประกอบควบคู่กันไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาวิเคราะห์อุปกิเลส 16 ชนิดในวัฏฏพมสูตร เพื่อการเปลี่ยนแปลงนิสัยในการดำเนิน ชีวิตประจำวันเห็นผลในปัจจุบัน เพื่อเปลี่ยนแปลงจิต ในความเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูง

2.1 ศึกษาวิเคราะห์อุปกิเลส 16 ชนิด อุปสรรคต่อการพัฒนาจิต ด้วยการปฏิบัติภาวนาในวัฏฏพมสูตร

2.3 ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าที่ได้จากวัฏฏพมสูตรต่อการพัฒนา เพื่อการดำเนินชีวิตพอเพียง

บรรณานุกรม

- ไทยออนทัวร์. (27 กุมภาพันธ์ 2563). *แม่น้ำคงคา (Ganges River) เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://thaiontours.com/india/ganges-river-india>.
- นะโมพุทธานุชา. (11 กันยายน 2558). *เจริญพรหมวิหาร 4 ควบคุมอำนาจกลืน*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://palungjit.org/threads/เจริญพรหมวิหาร4-ควบคุมอำนาจกลืน.554954/>.
- พระติปิฎกจุฬายาจารย์. (2559). *คัมภีร์มลินทปัญหาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธรูปของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทฺธโฆสเถระ. (2555). *คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมงคลธรรมวิธาน. (2562). *ธรรมกับการดำเนินชีวิตในยุคประเทศไทย 4.0. วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์*. 6(1), 53-61.
- พระมหาเอกชัย อุบวฑฺฒโน (ช้อยแก้ว). (2566). *ศึกษาวิเคราะห์ธรรมมาภิสมัยของพระอริยบุคคลตามหลักไตรสิกขา. วารสารมหาจุฬาริชาการ*. 10 (1), 348-362.
- พระวุฒิกโร สิริสาโร (ตาโธสง) . (2561). *ศึกษาประโยชน์ 3 ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2554). *คู่มือที่จำเป็นในการศึกษาและปฏิบัติธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มติชนออนไลน์. (18 มกราคม 2556). *ผลวิจัยล่าสุดยืนยันพิธีอาบน้ำ “กุ่มกะเมลา” ในอินเดีย “ดีต่อสุขภาพ”*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9560000007202>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชาติ ทองมาลัย. (2561). *วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาต่อการบรรลุธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์*. 25(2), 376-409.